

УДК 347.736

Василь Жмудінський,
адвокат, аспірант кафедри фінансового права
та фіскального адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ, ВИЗНАНОГО НЕПЛАТОСПРОМОЖНИМ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Стаття присвячена дослідженню питання відновлення діяльності комерційних банків, визнаних Національним банком України неплатоспроможними, шляхом оскарження в судовому порядку рішень регулятора та аналізу норм чинного банківського законодавства, які характеризують компетенцію Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у процесі здійснення тимчасової адміністрації у банку.

Ключові слова: визнання неплатоспроможним банку, тимчасова адміністрація, акціонер – власник істотної часті в банку, судові рішення.

Постановка проблеми. Упродовж останніх 6 років Національним банком України (далі – НБУ) виведено з банківського сектору близько 100 комерційних банків. Здебільшого основними причинами виведення банків із ринку є: відсутність капіталу; непрозора структура власності; порушення законодавства у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму / вчинення банками дій, що мають ознаки ризикової діяльності, які створюють загрозу інтересам вкладників, кредиторів банку, та інші.

Виведення банків із ринку відбувалося шляхом визнання їх неплатоспроможними, введення тимчасової адміністрації з подальшим відкриттям процедури ліквідації.

Однак в окремих випадках дії та рішення НБУ щодо визнання банків неплатоспроможними оскаржувалися і скасовувалися в судовому порядку, внаслідок чого діяльність таких банків підлягає відновленню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на значимість, дослідженню проблем неплатоспроможності, ліквідації банківських установ, захисту інтересів вкладників неплатоспроможних банків приділяли увагу такі вчені, як: І. Лютий, В. Міщенко, М. Савлук, Н. Слав'янська, А. Степаненко, А. Тютюнник та інші.

Але слід зауважити, що практично поза увагою науковців і практиків залишається питання, яке стосується власників банків, права та інтереси яких також порушуються під час прийняття рішення про виведення банку з ринку.

Метою статті є дослідження деяких проблемних аспектів, які пов'язані з відновленням діяльності банку, визнаного неплатоспроможним на підставі судового рішення.

Виклад основного матеріалу. Запроваджений НБУ «банкопад» неоднозначно був сприйнятий у суспільстві, зокрема, його прихильники стверджували про необхідність проведення «чистки» у банківській сфері та виведення з ринку «кишенькових» банків, а противники цього процесу вважали, що таке агресивне виведення банків із ринку призводить до руйнування банківської системи, знецінення національної валюти, втрати вкладниками своїх коштів.

При цьому спільні інтереси як прихильників, так і противників такої банківської «чистки» полягали в тому, щоб у процесі здійснення зазначеної процедури були максимально захищені інтереси простих вкладників, щоб виплати коштів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) були своєчасними, щоб до юридичної відповідальності були притягнуті особи, винні у доведенні банків до банкрутства.

Важко не погодитися з вказаними намірами, адже, справді, під час визнання банку неплатоспроможним відбувається порушення прав та інтересів практично всіх його вкладників, кредиторів, які не можуть своєчасно отримати свої кошти та належним чином розпоряджатися ними.

Зазначена ситуація призвела до того, що до такого масового виводу банків із ринку були не готові ні Фонд, ні вкладники та кредитори банків, а також держава, за рахунок якої здійснюються виплати фізичним особам гарантованої суми в розмірі 200 тисяч гривень.

Стаття 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає критерії, за наявності яких НБУ зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних [1].

На підставі таких критеріїв НБУ приймає постанову про віднесення банку до категорії неплатоспроможних і повідомляє про це рішення Фонд для вжиття ним заходів, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Отримавши від НБУ постанову про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, Фонд ухвалює рішення про запровадження тимчасової адміністрації на строк, що не перевищує одного місяця, і призначає особу, уповноважену на виконання дій тимчасової адміністрації у банку.

Після введення тимчасової адміністрації виконавча дирекція Фонду затверджує план урегулювання, в якому на підставі оцінки фінансового і майнового стану банку визначаються заходи щодо виведення неплатоспроможного банку з ринку, та подає НБУ пропозицію щодо відкликання банківської ліцензії та ліквідації такого банку.

Одним із найпоширеніших способів, за допомогою якого було виведено з ринку більшість банків, є ліквідація банку з відшкодуванням з боку Фонду коштів за вкладами фізичних осіб.

Згідно з Положенням про виведення неплатоспроможного банку з ринку, затвердженого Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 № 2, ліквідація банку з відшкодуванням з боку Фонду коштів за вкладами фізичних осіб – спосіб виведення неплатоспроможного банку з ринку, який передбачає відкликання банківської ліцензії, виплату (відшкодування) вкладникам належних їм вкладів у порядку, визначеному Законом та нормативно-правовими актами Фонду, з подальшим припиненням неплатоспроможного банку як юридичної особи (ліквідацією) [2].

Процедура ліквідації банку розпочинається із винесення НБУ постанови про відкликання банківської ліцензії за пропозицією Фонду.

У день отримання постанови НБУ про відкликання банківської ліцензії тимчасова адміністрація припиняється і виконавча дирекція Фонду на підставі цього виносить рішення про початок процедури ліквідації банку та призначає уповноважену особу на ліквідацію такого банку.

Ліквідація банку здійснюється Фондом протягом двох років з можливістю продовження даної процедури ще на два роки та з можливим повторним продовженням ще на строк до одного року.

Таким чином, загальний строк процедури ліквідації банку не може перевищувати п'ять років.

З огляду на викладене вище, зазначимо, що правовідносини неплатоспроможності банків – це врегульовані нормами права відносини, які виникають між Національним банком України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб і неплатоспроможним банком із приводу введення, здійснення та припинення тимчасової адміністрації, тобто з приводу організації виведення неплатоспроможного банку з ринку із застосуванням встановлених законодавством способів у межах здійснення процедури тимчасової адміністрації або його ліквідації внаслідок визнання неплатоспроможним [3, с. 22].

У статті 54 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено, що рішення, що приймаються відповідно до цього Закону Національним банком України, Фондом, працівниками Фонду, що виконують функції, передбачені цим Законом, у тому числі у процесі здійснення тимчасової адміністрації, ліквідації банку, виконання плану врегулювання, можуть бути оскаржені до суду.

Оскарження рішень, визначених частиною першою цієї статті, не зупиняє виконання оскаржуваного рішення або дії [4].

При цьому, виходячи з правової позиції Верховного Суду України, право на оскарження рішення регулятора про неплатоспроможність банку має його акціонер – власник істотної участі.

Вважаючи, що НБУ безпідставно прийнято рішення про виведення банку з ринку, акціонери окремих комерційних банків намагалися в судовому порядку відновити їхню діяльність, при цьому ними були проведені такі дії.

1. Подано позовні заяви до адміністративного суду з вимогою визнати протиправним та скасувати постанову НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

В окремих справах адміністративні суди за наслідками розгляду таких позовів виносили рішення на користь акціонерів банку і задовольняли позовні вимоги.

Однак чи вплинула наявність судового рішення про скасування постанови НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних на відновлення діяльності банку? Відповідь однозначна – ні. Адже сам лише факт скасування в судовому порядку постанови НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних не свідчить про відновлення статусу банку.

2. Подано позовні заяви до суду з вимогою визнати протиправним та скасувати рішення Фонду про запровадження тимчасової адміністрації.

Здебільшого підставою для звернення до суду з таким позовом є факт скасування

ня в судовому порядку постанови НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, адже Фондом рішення про запровадження тимчасової адміністрації приймається саме на підставі такої постанови НБУ.

При цьому слід зауважити, що скасуванням судом рішення Фонду про запровадження тимчасової адміністрації також у жодному разі не призведе до відновлення діяльності банку, оскільки за час розгляду справи в суді закінчиться місячний строк дії тимчасової адміністрації і Фонд звернеться з пропозицією до НБУ щодо відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

НБУ зобов'язаний прийняти рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку протягом п'яти днів з дня отримання пропозиції Фонду про ліквідацію банку шляхом ухвалення відповідної постанови.

У свою чергу Фонд розпочинає процедуру ліквідації банку не пізніше наступного робочого дня після офіційного отримання рішення НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку і призначає уповноважену особу Фонду на ліквідацію банку.

3. Подано позовні заяви до адміністративного суду з вимогою визнати протиправним та скасувати постанову НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

Звертаючись до суду з таким позовом, власники банку вважають, що в зазначений спосіб відбудеться відновлення діяльності банку і НБУ поверне банківську ліцензію.

Однак, на думку автора, така позиція є хибною, оскільки скасуванням судом постанови НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку також не призведе до відновлення статусу банку. Адже НБУ не позбавлений повноважень повторно винести рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку, і Фонд за час перебування справи на розгляді в суді вже розпочне процедуру ліквідації банку – цей процес вже стане невідворотним.

Отже, виходячи із вище викладеного, видається, що більшість заходів, ужитих власниками окремих банків щодо відновлення роботи банків у судовому порядку, не призвели до настання бажаних наслідків, незважаючи на скасування основних рішень НБУ і Фонду, спрямованих на виведення банку з ринку.

З цього приводу виникає запитання: чи дійсно чинне банківське законодавство не передбачає механізму відновлення діяльності банку, щодо якого прийнято рішення про його виведення з банківського сектору, котре скасоване в судовому порядку?

Позиція НБУ полягає в тому, що ситуація з такими фінансовими установами вийшла за межі правового поля, оскільки немає правового механізму щодо того, як діяти після судового рішення, яким скасовується ліквідація банку, визнаного неплатоспроможним.

Проаналізувавши норми чинного банківського законодавства, автор вважає, що на тепер досить правових важелів, за допомогою яких акціонери можуть відновити діяльність банку, щодо якого прийнято рішення про його виведення з ринку, шляхом здійснення таких комплексних дій:

1. Як зазначено вище, потрібно звернутися до адміністративного суду з позовом до НБУ про визнання протиправною та скасування постанови про віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Підставою для скасування такої постанови НБУ здебільшого є недотримання регулятором встановленої процедури щодо віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

2. Знову ж таки потрібно звернутися до суду з позовом до Фонду про визнання протиправним та скасування рішення про запровадження тимчасової адміністрації або звернутися з будь-яким іншим позовом до Фонду за захистом порушених прав та інтересів акціонерів.

При цьому, звертаючись до суду з таким позовом, необхідно заявити клопотання про забезпечення позову шляхом заборони Фонду та членам його дирекції вносити пропозиції до НБУ та приймати рішення щодо ліквідації та відкликання банківської ліцензії.

Наявність ухвали про забезпечення позову до набрання рішенням суду у даній справі законної сили унеможливить протягом строку дії тимчасової адміністрації звернення Фонду до НБУ з пропозицією приймати рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

3. Ініціювати позов до Фонду з вимогою припинити дію Тимчасової адміністрації.

Так, статтею 34 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено, що Тимчасова адміністрація припиняється після виконання плану врегулювання або в інших випадках за рішенням виконавчої дирекції Фонду [4].

Отже, вищезазначеною нормою прямо передбачено, що дію тимчасової адміністрації може припинити виключно виконавча дирекція Фонду шляхом винесення відповідного рішення, водночас чинним законодавством не передбачено можливості припинення тимчасової адміністрації на підставі судового рішення.

Виходячи з того, що саме до повноважень виконавчої дирекції Фонду входить

припинення тимчасової адміністрації, акціонеру банку необхідно звертатися до суду з позовом про зобов'язання виконавчої дирекції Фонду припинити Тимчасову адміністрацію шляхом винесення відповідного рішення протягом 10 днів після набрання рішенням суду законної сили.

Зазначений десятиденний строк не є законодавчо визначеним, тобто який строк може бути збільшений або зменшений за вибором позивача, проте автор вважає, що саме цей строк є достатнім для підготовки та винесення виконавчою дирекцією Фонду рішення про припинення тимчасової адміністрації у разі задоволення судом позову акціонера банку.

Підставою для подання такого позову може бути факт скасування в судовому порядку постанови НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних та скасування рішення Фонду про запровадження тимчасової адміністрації.

Статтею 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що Національний банк України не здійснює банківський нагляд за банком, у якому запроваджено тимчасову адміністрацію, здійснюється ліквідація, крім направлення звітності та інформації до Кредитного реєстру в установленому Національним банком України порядку [1].

Тому наступною позовною вимогою акціонера банку до Фонду повинна бути вимога про зобов'язання Фонду надати НБУ у триденний строк після ухвалення відповідного рішення інформації про припинення тимчасової адміністрації банку.

Необхідність надання Фондом такої інформації НБУ зумовлена тим, що у день отримання рішення Фонду про припинення тимчасової адміністрації банку і припинення повноважень уповноваженої особи на здійснення тимчасової адміністрації у банку НБУ повинен поновити банківський нагляд за банком та вжити заходів щодо дотримання банком нормативів капіталу та ліквідності.

Банківський нагляд – система заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їхньої діяльності законодавства України та встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників [5, с. 57].

Відповідно до статті 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», з дня початку процедури виведення Фондом банку з ринку призупиняються всі повноваження органів управління банку (загальних

зборів, спостережної ради і правління (ради директорів) та органів контролю (ревізійної комісії та внутрішнього аудиту). Фонд набуває всі повноваження органів управління банку та органів контролю з дня початку тимчасової адміністрації і до її припинення.

Протягом 15 днів, але не пізніше строків, встановлених Фондом, керівники банку забезпечують передачу уповноваженій особі Фонду печаток і штампів, матеріальних та інших цінностей банку, а також протягом трьох днів – передачу печаток і штампів бухгалтерської та іншої документації банку [4].

Оскільки у зв'язку з уведенням тимчасової адміністрації Фонд набув усіх повноважень органів управління банку та органів контролю, а також відбулася передача печаток і штампів бухгалтерської та іншої документації банку, то ще однією позовною вимогою акціонера банку до Фонду повинна бути вимога про зобов'язання Фонду повернути позивачу такі печатки і штампи бухгалтерської та іншої документації банку. Задоволення судом такої позовної вимоги дасть можливість акціонеру банку призначити загальні збори для обрання спостережної ради та органів контролю (ревізійну комісію), а також призначити правління банку і відновити операційну діяльність фінансової установи.

Запропоновані вище процесуальні заходи можна забезпечити шляхом подання акціонером банку позову до суду із зазначенням усіх трьох вимог в одній заяві, однак даний механізм буде дієвим тільки у тому разі, якщо буде чинною ухвала про забезпечення позову, якою заборонено звертатися Фонду до НБУ з пропозицією приймати рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

Висновки

Отже, підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що чинне банківське законодавство передбачає можливість відновлення діяльності банку, визнаного неплатоспроможним, шляхом оскарження в судовому порядку рішень та дій НБУ і Фонду, при цьому таке відновлення статусу банку можливе виключно протягом дії тимчасової адміністрації, водночас законодавством не передбачено можливості відновлення діяльності банку у тому числі за рішенням суду, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та його ліквідацію.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III / Верховна

Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

2. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку: затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12>.

3. Правове регулювання неплатоспроможності банків : навчальний посібник для студентів вищих юридичних навчальних закладів / уклад.

В. Д. Чернадчук. 2-ге вид, перероб. та доп. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 116 с.

4. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#n399>.

5. Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. 504 с.

Статья посвящена исследованию вопроса восстановления деятельности коммерческих банков, признанных Национальным банком Украины неплатежеспособными, путем обжалования в судебном порядке решений регулятора и анализу норм действующего банковского законодательства, характеризующих компетенцию Фонда гарантирования вкладов физических лиц в процессе осуществления временной администрации в банке.

Ключевые слова: признание неплатежеспособным банка, временная администрация, акционер – владелец существенного участия в банке, судебные решения.

The article deals with the study issue of restoration of the activities of commercial banks recognized by the National Bank of Ukraine as insolvent, by means of challenging in court the decisions of the regulator and analyzing the norms of the current banking legislation that characterize the competence of the Fund for the Guaranteeing of Individuals' Deposits in the process of administering the Temporary Administration at the Bank.

Key words: recognition of insolvent bank, temporary administration, shareholder – owner of significant participation in a bank, court decisions.